

A szabadság őskeresztyén üzenete

Különös kihívást jelent számomra, hogy egy olyan országban beszélhetek a *szabadság* témájáról, amelyik oly sokáig volt kommunista uralom alatt. A szabadság egyike azon nagy szavainknak, amelyek által Napnyugat újra és újra megkísérli saját ideálját megvalósítani. A politikai szabadság (egy város vagy egy ország polgárai önrendelkezésének értelmében) az emberi jogok mellett a modern demokratikus államok egyik alappillére, s el tudom képzelni, hogy itt, Magyarországon a szabadság lényegének kérdése annál inkább is égető, mivel az egypártrendszerrel való megszabadulás még távolról sem jelenti, hogy mindaz megvalósult, aminek a szabadság fogalmával együtt kellett járnia: a tényleges önmegvalósítás tapasztalata, a többé korlátok közé nem szorított, s nem irányított, hanem belülről teljes élet tapasztalata, a fejlődés lehetőségeinek egyenlősége, stb.

A nyolcvanas évek vége politikai felszabadulásának döntő lépése után viharosan jelentkezett az a hangulat, ami nálunk, Nyugat-Európában már sokkal korábban, ám nem ennyire feltűnő módon mozgatja az embereket: a modern demokrácia eredményei – ide értve a jogi biztonságot, a mozgás lehetőségét és a jóléti intézményeket – ugyan jók és elengedhetetlenek, de egyre inkább magukban hordozzák a *pusztítás* potenciálját. Az egyének vagy csoportok másokért való felelősségvállalása ui. sokszor csak marginális jelenség. A politikai szabadságot egyre kevesebben használják fel – Svájc számos szavazásában a szavazásra jogosultaknak csupán egyharmada vesz rendszeresen részt, s mivel az anyag áttekinthetetlen, ezek is biztonság kedvéért egyszerűen „nem”-mel szavaznak. Végül is nyugati szabadságunkat alapjában véve örült ökológiai áron vásároljuk meg, amit viszont a későbbi nemzedékeknek kell megfizetniük.

Az a látszat keletkezhet, hogy a nyugati szabadság eszméje mélységes *ambivalenciát* rejt magában. Az egyén szabadsága a közösség nyomása alól azt az árnyoldalt is jelenti, hogy teljesen elszigetelődünk és elveszítjük társasági vonatkozásainkat. A totalitárius ideológiák és uralmak alóli *kollektív fölszabadulás* az értékek ijesztő széthullását hozza magával, növekvő orientációvesztést. Végül pedig, ha megszabadulunk mindazoktól a megszorításoktól, amelyet a technikai forradalom előtt a természet szabott meg, úgy ez a legnagyobb ökológiai krízishez vezet. A szabadság *ígérete* azzal fenyeget, hogy *végzetté* válik.

Mai előadásomban megkísérlem megvilágítani, hogy a *szabadság ambivalenciájának* tudata, a fény- és árnyoldalak együttese már kezdettől fogva jelen volt a szabadságról folytatott nyugati vitákban. Eközben a szabadságról szóló keresztyén igehirdetésre koncentrálok, s megpróbálom elhelyezni azt kulturális összefüggéseiben. Előadásomat *négy részre* osztom: 1) tárgyaljuk a görög nyelvű korai keresztyéniség igehirdetését; 2) Pál apostol üzenetét; 3) János evangéliumának perspektíváit a szabadságról, s végül 4) visszakérdezzük Jézusra és a legősibb keresztyénségre.

1) A görög nyelvű korai keresztyéniség

A korai keresztyéniség kifejezetten attraktív üzenettel szembesítette a Földközi tenger térségének *ókori*, görög-római *társadalmát*. Azért volt attraktív ez az üzenet,

mert egész konkrét formában vette föl magába a kor embereinek számos reménységét és eszméjét, s ezeknek megadta kellő helyét. Különösen a világváros *Antióchia* vált központjává a korai keresztyén misszióknak; e misszió pogány köröket is megszólított. Az ApCsel 11,19-21 a pogányoknak tett ígehirdetést azoknak a görög nyelvű zsidókeresztyéneknek tulajdonítja, akik István vértanú megkövezése után elhagyták Palesztinát (ApCsel 8,1-4; 11,19). Lk ezeket a görög anyanyelvük miatt „hellénistáknak” nevezi. Minden valószínűség szerint ebben a milióban jöttek létre azon teológia alapvonásai, amelyeket Pál és János olyannyira különböző és mégis rokon megfogalmazásaiban, a Zsidókhoz írt levélben, de Jakab levelében és más korai keresztyén szövegben is megtalálhatunk. Pál maga e teológiai környezetben dolgozta ki saját teológiáját, hiszen sok éven át az antióchiai központtal szoros kapcsolatban állva végezte missziói munkáját (ApCsel 13-14).

Úgy tűnik, hogy a hellénisták mozgalma többek között a *szabadság jelszava* révén kezdett elválni a zsidó vallási kötelektől. Persze a „Pál előtti és Pál melletti” teológia alapvető adatait csak feltételesen tudjuk rekonstruálni. A görög anyanyelvű zsidókeresztyénekre meghatározó volt környezetük, a diaszpóra-zsidóság, így már régtől fogva megtanulták a hagyományozott Tóra lelki magyarázatát. Amit például a törvény a tisztátalan ételek kerülése kapcsán követelt, azt a görög nyelvű zsidók már régóta a lélek tisztaságaként magyarázták; a léleknek tartózkodnia kell az érzékek fellazításától. Ugyanakkor többnyire megtartották a szokásos étkezési törvényeket is, hiszen a lelki magyarázat a szószerinti értelemre is utalt, miként a lélek és a test összetartozik.

A görög nyelvű keresztyének másként jártak el. Az evangéliumra hivatkozva kijelentették, hogy a Tóra szó szerint értelmezett rituális és kultikus törvényei érvénytelenek: a törvény lelki értelmezésének kizárólagos érvénye lett. Isten Lelke tette lehetővé a Szentírás és a törvény ilyen új olvasatát. A Lélek hatalmával erkölcsi törvényt állítottak szembe az érvénytelen rituális és ceremóniális törvénnyel, amely ezentúl csak szimbolikusan volt magyarázható; ez az erkölcsi törvény egybefogta Isten és a felebarát szeretetét: *Krisztus törvénye* (Gal 6,2) volt. Lélek és nem betű – ez volt a jelszó (2Kor 3,6; Róm 2,27,29; 7,6). Ez jelentette számukra a *szabadságot* – szabadságot a mózesi törvény szolgává alacsonyító betűjétől, olyan szabadságot, amelyet maga a Lélek ad (2Kor 3,17). A rituális és kultuszi törvény megszüntetésével megnyílt az út a *pogányok* világa felé, akik ezután közvetlenül (s nem a zsidóság terelőútján) találhatták meg az utat az evangéliumhoz. Ez az áttörés Antióchiában – úgy tűnik – végérvényesen bekövetkezett.

Az antióchiai keresztyének által hirdetett üzenet azért volt olyan attraktív, mert kiemelendő *univerzális* jellege volt: az egy Istennek és Fiának meghirdetése ezúttal valóban mindenkinek szólt, minden etnikai csoporthoz, minden szociális réteghez, mindegyik nemhez. Jelen megfogalmazásom tudatosan idézi a Gal 3,28 híres igéjét: „Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő”. Az apostol itt bizonytalán egy olyan hagyományt juttat kifejezésre, amelynek fontos szerepe volt az antióchiai egyház korai ígehirdetésében (vö. továbbá Gal 5,6a; 6,15; 1Kor 7,19; 2Kor 5,17; Kol 3,11).

Egy ilyen üzenetnek nagy visszhangja lehetett az akkori kulturális összefüggésben, hiszen reménységek és eszmék sokaságát foglalta magában, amelyek filozófiában, retorikában, irodalomban és alkalmanként a politikában is kifejezésre

jutottak. Mindenek előtt azonban a keresztyénség az ókori világ kicsi és élő közösségeiben tudott *helyet* adni a reménységeknek és vágyaknak, ott, ahol mindez, hacsak kis mértékben is, az életfolytatásban megvalósulhatott.

Az így megkísérelt szabadság persze hozott sok problémát is magával. Pál apostol levelei mutatják, hogy hogyan tűnik fel a szabadság ambivalenciájának is a megtapasztalása, s milyen megoldásokat keresett ezekre az apostol.

2) Pál, a szabadság apostola

Pál leveleiben *két olyan problémát* találhatunk, amelyen belül sajátosan a szabadság fogalmára utal vissza. Abból indul ki ezek tárgyalásakor, hogy gyülekezetei egyetértenek vele abban: a *libertas christiana* az evangélium lényegéhez tartozik.

a) *Küzdelem a szabadság helyes megértéséért Korinthusban.* A túlnyomórészt pogánykeresztyén gyülekezet Korinthusban el volt ragadtatva a szabadság Pál által hirdetett keresztyén üzenetétől. Eközben magától értődött, hogy a szabadság értelmét saját kulturális összefüggéseiből merítette. Nem véletlen, ha ebből különböző problémák származtak, amelyeket aztán részletesen tárgyal Pál az 1Kor-ban.

Biztosnak tekinthetjük, hogy a Korinthusban hangoztatott, felszabadítóan érzett programot adó szavak egyike így hangzott: „Minden szabad nekem” (πάντα μοι ἔξεστιν, 6,12; 10,23). A korinthusiaknak legalább egyik csoportja számára ez többek között azt jelentette, hogy a város vidám, vallásos-kultikus ünnepélyein részt vehettek, anélkül, hogy az *egy* Istenbe vetett hitükkel konfliktusba kerültek volna (1Kor 8-10); ez az áldozati hús evését is magába foglalta. Némelyek számára ez azt is jelentette, hogy folytathatják a keresztelő után is kapcsolatukat a prostituáltakkal (6,12-20). Valószínű arról is szó volt, hogy az istentiszteletben kapcsolatra lépnek a mennyel, s az úrvacsora sákramentuma révén annak örökkévaló erejében részesülnek (1Kor 10-11; 14; vö. 15,29). Ezt a szabadságot a korinthusiak Isten közöttük hatalmasan működő Lelkére vezették vissza, aki őket tökéletességgel ajándékozta meg (vö. 1Kor 2,6-16; 3,1-3; 12,1; 14,20). A nők egyenjogúsága az istentiszteleten ennek logikus következménye volt (1Kor 11,5). A Lélek hordozói már most részesülnek a mennyből és annak teljességéből (4,8; 15,12). Másoknak pedig az aszkézis tűnt tökéletességre vezető útnak (1Kor 7).

Mindezek során a korinthusiak a keresztyénségnek olyan értelmezését juttatják kifejezésre, amelyet kulturális összefüggésük majd hogy nem kötelezővé tesz. Egyrészt utalhatunk a cinikusok filozófiájának több vonására, amely megtalálható programjukban; e filozófia mindig is programjául tűzte ki a konvencióktól és vallásos tradícióktól való szabadulást. Ehhez társultak olyan befolyások is, amelyek platóni és zsidó-hellénista elemekből olvadtak össze. Ebben a miliőben jelentkezett később a *gnózis*.

Pál érzékennyé teszi címzettjeit a „hatalom” (ἐξουσία) megvalósulásának árnyoldalai iránt. Tanulságos, ha eközben a szabadság témájának olyan aspektusait ragadja meg, amelyeknek már hosszú előtörténetük volt a szabadságról folytatott görög, hellénista és római vitákban, különösen a sztoikus filozófiában. *Négy* dologra figyelmeztet az apostol.

(1) A Krisztusban kapott szabadság nem egyszerűen arra irányul, amit szabad *nekem*, hanem a *közösségre*: πάντα μοι ἔξεστιν ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει; hasznosan ez így hangzik: a szabadság nem abban a szabad mozgástérben áll, amit az egyén másokkal

szemben igényel, hanem sokkal inkább a jól sikerült kommunikációban, együtt-létben. Konkrétan ez azt jelenti, hogy a korinthusiak (például az istentiszteleten) ne csupán a transzcendenciára irányuló kommunikációt keressék, hanem a közösséget ápolják. Tehát: a menny felé fordulás újra a földre mutat vissza.

(2) A keresztyén szabadság a *megfeszített Krisztusra* irányul. Ez azt jelenti, hogy a földi világban kell igaznak bizonyulnia. S azt is jelentheti, hogy a szabadságnak lehet olyan formája is, hogy tulajdon önmegvalósításunkról lemondunk. Az igazi szabadság kritériuma a testvér, akiért Krisztus meghalt (1Kor 8,11).

(3) Végül Pál fölhívja a figyelmet arra, hogy a keresztyén szabadság éber, sőt kritikus magatartást hoz létre önmagunkkal szemben is: πάντα μοι ἔξεστιν ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος. Aki a régi isteneke ősi hatalmára támaszkodik (amelyek most démonoknak tűnnek, 1Kor 10,1-22), aki hagyja, hogy a szexualitás hatalma vezesse (1Kor 6,12-20), a legnagyobb kockázatnak teszi ki magát: e hatalmak újból felülkerekednek, ezúttal mintegy orvul támadva. Az igaz szabadság tehát a lelkek megítélése (vö. 1Kor 12,10), amely éles önvizsgálatot jelent, nehogy Isten ítélete alá essünk (11,27-31).

(4) Bármennyire is az emberi, sőt vallásos normáktól való szabadságot is jelent a szabadság, mégis egy újabb normához vezet. A szabadság nem közömbösség és nem tetszés szerinti döntés, hanem azért adatott, ami éppen szükségét okoz. Markánsan mondja ezt az 1Kor 7,19: ἡ περιτομή οὐδὲν ἐστὶν καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστὶν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ.

Hangsúlyoznunk kell: a keresztyén szabadságnak mindezek a jellegzetességei, amelyeket Pál oly hangsúlyozottan juttat emlékezetünkbe, *nem* értelmezhetők a szabadság korlátozásaként. Ellentmondana Pál értelmezésének, ha ezt mondanánk: „az én szabadságomat mások szabadsága korlátozza”, vagy: „a szabadságnak is megvan a határa a törvényben.” Fatális félreértés lenne ez! Ennek az ellenkezője az igaz: a szabadság csak ott ragyog fel, ahol az önzést legyőzi a teljességre irányultság. Más szóval: *a szabadság a szeretetben ölt testet; nincs szabadság szeretet nélkül!*

b) *Az evangélium szabadsága Galáciában.* A Galáciabeliekhez írt levél joggal lehet a keresztyén szabadság *magna chartája*. Ha ideáltípusokat akarunk felállítani, akkor azt mondhatjuk, hogy a Galáciában föltárlkozó front éppen az ellenkezője a korinthusinak (megjegyzem, hogy a 2Kor a frontváltás keletkezését ábrázolja). Pál a Galata levélben közismerten az ellen tiltakozik, hogy a törvény bitorolja az evangéliumot. Pontosabban mondva a pogánykeresztyének ügyvédje lesz itt, akik közvetlenül járulhatnak a keresztyénséghez anélkül, hogy magukra vennék a körülmételek és a Tóra különböző törvényeinek kötelezettségét. Ám éppen ez volt azoknak a misszionáriusoknak a programja, akik megkezdték működésüket a Pál által alapított gyülekezetekben: a pogánykeresztyéneket el akarták kötelezni a zsidó törvény mellett.

Szemben Korinthusal, magának a szabadságnak nem volt szerepe a galáciai gyülekezetekben; bizonytal magá Pál az, aki e jelszót megemlíti, hogy ellenfeleinek törvényre irányulását problémaként tárja elő. Mégis megkísérlem, hogy minden történeti bizonyítékon túlmenve fölvázoljam, miként beszéltek *volna* a Jeruzsálemből elszármazott igehirdetők a szabadságról. Engedjék meg nekem ezt a kis spekulatív kirándulást!

Valószínűleg a következőt mondták volna, zsidó (mindenek előtt farizeus, később rabbinikus) eredetű hangokra támaszkodva: nem lehet szabadság *struktúra* nélkül. A szabadságnak szüksége van határookra, hogy ne vezessen tetszés szerinti döntésre, parttalanságra. Még Mózes kőtábláin is szerepelt a „szabadság” szó (2Móz 32,16 rabbinikus magyarázata). A törvény óvja meg a szabadságot a széteséstől; csak így adhat a szabadság eligazítást az életben. A törvény segít felismerni a világ nagy törvényeit, elemeit (Gal 4,3), a napok, hónapok és évek ritmusait (4,10). Aki Isten teremtésének megfelelően akar élni, az vegye magára a körülmetélkedést (5,1-6; 6,12k) és a törvény egyéb parancsolatait – miként egykor Ábrahám is tette (vö. 3,6kk). *Csak törvény szülhet szabadságot.*

Nem is hangzik ez értelmetlenül! Épp a Korinthusban felmerülő problémák mutatják, hogy milyen kellemetlen a szabadság széthullásának a veszélye. Annál fontosabb megkérdeznünk, hogy hogyan reagál erre Pál.

Állásfoglalása világos: aki ismét a törvényre hagyatkozik, elveszíti az egész szabadságot. Hiszen a szabadság éppen azt jelenti, hogy nem támaszkodhatunk egyszerűen struktúrákra, tradíciókra, kulturális vagy vallásos normákra, azok hagyományanyagára. Szabadnak lenni azt jelenti: a múlt legyen tényleg *múlt*; a jelent fenyegető, szorító ölelése szűnjék meg! A szabadság nagy merészség – a hit bátorsága. Az egy Istenbe, a semmiből is teremtő Istenbe vetett hit prototípusa Pál szerint éppen nem Ábrahám (3,6kk; vö. Róm 4,17). A szabadság azt jelenti, hogy Istenhez közvetlenül járulhatunk, mint gyermekei (3,26-28; 4,4-6). Az a szolga, aki életét az uráért való munka árán szerzi meg, olyan emberré válik, aki életét az Atyától kapja, anélkül, hogy azt teljesítménye révén kellene igazolnia.

Nyilvánvaló, hogy az apostol a törvény melletti elkötelezettség ellenében a görög szabadság-tradíciók nagy gondolatait hozza fel érvül: ἡμεῖς γὰρ ἐπ’ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις (5,1). Itt ismét a szabadságnak a szeretetben történő megtestesülése ötlük szemünkbe. Ám döntő az a sorrend, amit az apostol megállapít: a szabadság megelőzi a szeretetet. *Nincs szeretet szabadság nélkül!* S csak ezután mondhatjuk ki a következő mondatot: *A szabadság a szeretetben ölt testet. Nincs szabadság szeretet nélkül.* E kapcsolatáról Pál a Római levélben emlékezik meg egyszer. A 8. fejezetben próféta szavakkal mondja, hogy az egész *teremtést* (amely Ádám szabadsága révén jutott pusztulásba) Isten gyermekeinek szabadsága által újra át fogja hatni eredeti ragyogása (8,18-22) – mély értelmű ige ez, amelynek főként a mai ökológiai vitában lenne prominens helye!

Hölgyeim és Uraim! Nyilvánvaló, hogy Pál a szabadságról szóló üzenetével sokat, nagyon sokat vár el a hívőktől. Bizonyos módon arra hív fel, hogy önmagunkat a Lélek működésére bizzuk. A Lélek gyümölcse a szabadság (2Kor 3,17). Pál csak azért teheti ezt, mert számára a Lélek Krisztus alakja által meghatározott. Arra épít, hogy a gyülekezetek teret tudnak engedni a Megfeszített és Föltámadott Lelkének. Kérdés azonban, hogy nem túl sokat vár-e el Pál a hívőktől. Persze: vajon lehet egyáltalán túl sokat elvárni a hívőktől, ha a Lélek jelenlétéről van szó? Maradjon e kérdés nyitva! Bárhogy legyen is: a páli levelek óriási mértékben juttatják a keresztyén szabadság *ambivalens tapasztalatát* kifejezésre. Egy *potenciálról* beszélnek, amelyhez mindig sikerrel nyúlhat vissza az egyház, mikor útja a megcsontosodás és a tetszés szerinti döntések között vezet.

3) A felszabadító igazság János evangéliumában

Csak röviden kívánok foglalkozni János evangéliumának azon hatékony igéjével, amelyet néhány egyetem vezérszavául választott: „és az igazság megszabadít titeket” (Jn 8,32b). János evangéliumának Krisztusa mindenesetre itt nem arról az igazságról szól, amelyet mi kívánunk taglalni egyetemeinken; ez utóbbi ugyanis a kijelentések egybehangzásában, vagy legfőljebb a gondolkodás és a dolgok egymáshoz közelítésében áll. János evangéliuma azonban arra az isteni valóságra gondol, amely azon „életnek” forrása, amit az emberek soha nem érhetnek el maguktól, hanem csak ajándékként kaphatnak. Az igazság ellenpárja épp ezért nem a tévedés, hanem a „hazugság”. E hazugság (amely azonos a bűnnel) abban áll, hogy életünk alapjától elhatároljuk magunkat.

Jézus provokáló szavai a szabadságról olyan reakciót váltottak ki az ellenfelekből, amely aztán Ábrahám utódainak kérdését veti föl (8,31-36): a szabadság lényege körüli viták most ismét az ósáta körül forognak. „Mi már most szabadok vagyunk!” - ez hangzik el Jézus igénybejelentésével szemben; ám e magatartást elutasítja János evangéliumának Krisztusa. Számára ugyanis az „élet hazugságának” legszembetűnőbb megnyilatkozása, ha valaki önmagából, tehát tulajdon múltjából akar élni. Ezzel szemben arra hívja fel a hívőket, hogy maradjanak hűségesek a Teremtővel való kapcsolatukhoz, amelyet a testté létele, a Fiú önátadása tett lehetővé; így kaphatják meg az örök életet (3,15kk.36; 5,24; 6,35; 11,25k). „Ha tehát a Fiú megszabadít titeket, valóban szabadok lesztek” (8,36). Ez azt jelenti, hogy szabadság csak az Isten igéjéből fakadó életben lehetséges; ez ige lélekben mindig újonnan szólítja meg a hívőt. A szabadság nem állhat birtokunkban: nem konzerválhatjuk azt, csak mindig újonnan kaphatjuk meg, ha mindent föladunk, ami hatalmunkban áll.

Bármennyire is marginálisnak tűnik a szabadság témája a negyedik evangéliumban, mégis koncentráltan juttatja kifejezésre a korai keresztyén értelmezés lényeges mozzanatait. Hagyománytörténeti és tradíciótörténeti szempontból a Jn 8,31-36 rövid vitája a zsidók és zsidókeresztyének összeütközését tükrözi, melynek témája az volt, hogy ki lehet Ábrahám igazi gyermeke. Tartalmi szempontból a negyedik evangélista gondolata meglepően közel áll Pál meglátásaihoz, bár aligha ismerhette közelebről a páli teológiát. Mindenek előtt azonban a szabadság szót Jézus szájába adja. Végül tehát azt kell megkérdeznünk, hogy milyen jelentőséget tulajdonított a názáreti Próféta a szabadság fogalmának.

4) Jézus

Hogy a történeti vizsgálat eredményének lényegét előlegezzem: Jézusnak a ránk hagyományozott üzenetében látszólag nem volt központi szerepe a szabadság meghirdetésének. Találhatunk ugyan egy kis csodatörténetet a szinoptikus tradícióban, amelyben Jézus biztosítja tanítványait a templomadó alóli szabadság felől (Mt 17,24-27). A Galileából származó Jézus talán így juttatta kifejezésre a jeruzsálemi templommal szembeni távolságtartást: fölmentette Izrael „szabad gyermekeit” a terhes adók alól (Mt 17,25kk). Természetesen vannak olyan érvek, amelyek ellene mondanak annak, hogy a templomadó perikopájában igazi jézusi mondást lássunk; úgy tűnik tehát, hogy Jézus nem beszélt kifejezetten a szabadságról.

Másrészt azonban meg kell gondoljuk, hogy a szinoptikus evangéliumok a szabadság megtapasztalásának egész sorát fogalmazzák meg, még akkor is, ha e megfogalmazás nem szigorúan körülhatárolt kifejezésekkel történik: gondoljunk

Jézus gyógyításaira, a tisztátalan lelkek kiűzésére, a Tóra parancsolatainak relativizálására Isten most kijelentett végső akaratával szemben! Gondoljunk fenntartás nélküli odafordulására Izrael marginalizált és megvetett embereihez! Végül emlékezzünk a Jézus-követés mindent megkérdőjelező felhívására! Ha valaki Jézustól kiindulva tekint az ószövetségi hagyományra, akkor megállapíthatja, hogy éppen az izraeli próféták működése juttatott kifejezést a hagyományozottal szembeni szabadságra – nem is szólva az exodusról, ami Izrael kiemelkedő szabadulási élménye! Izrael ugyan sehol nem beszél kifejezetten szabadságról, de mindenütt nagy tapasztalatokra tesz szert a szabadságban.

Bármily helyesek is e megállapítások, mégis mutassunk rá arra is, hogy mindannak, amit a szabadság fogalma magába zár, *sajátos mozzanata* az ószövetségi hagyományban és Jézusnál is, hogy a választás lehetőségének széles spektruma van; ez az emberi autonómia mozzanata, a szabadság a politikai és személyes önrendelkezés mozzanata. E mozzanatnak sajátos kapcsolódási pontja van a *görög-hellénista Ókorban*. Épp ezért a keresztyénség csak abban a pillanatban biztosított helyet teológiájában a szabadság fogalmának, amikor a mediterraneum széles társadalmában kezdett el terjedni. Véleményem szerint ez az evangélium *kontextualizálásának* jó példája. A keresztyén üzenet lényegében abból él, hogy mindig új kulturális összefüggésben ölt testet. A korai görög nyelvű zsidókeresztyének ezáltal kiterjesztették horizontját, ami azután az ógyház és a középkori egyház klasszikus teológiai építményeiben csúcsosodott ki.

Ma talán új fordulat küszöbén állunk. Úgy tűnik, hogy a legtermékenyebb teológiai munkát nem Napnyugat végzi immár, hanem a Harmadik Világ: az ottani teológusok vállalják azt a bátorságot, amire egykor az ógyház teológusai vállalkoztak, hogy ti. az evangéliumot saját kulturális és vallásos összefüggésükben fogalmazzák meg. Azokat a sajátosan nyugati mozzanatokot, amelyek a tradicionális keresztyén szabadság-gondolatban rejlenek, kritikai vizsgálatnak kell alávetnünk.

A teológia és az egyház számára oly szükségessé vált új orientáció jelentős annak felmérésére is, hogy mekkora szerepe lesz a nyugati kultúrának a következő évszázadban. Talán a Napnyugat máris túllépte *akméjét*, virágkorát. A szabadság ígérete (melyet egykor Európa adott a világnak) ekkor széthullana, sőt az egész bolygónk számára végzetté válna: Napnyugat, annak titanikus, technikai uralmával ez esetben zsákutcának bizonyulna.

A nyugati szabadság azonban *nem kell*, hogy végzetté váljék. Európa talán éppen Kelet-Európa integrációja révén adhat új ösztönzést a világnak, s új, élő lélekkel töltheti meg Napnyugat örökségét. Olyan lélekkel, amely tudja óvni a teremtés adta életet és az emberi közösségben megvalósuló igazságot.

Ford.: Karasszon István

Samuel Vollenweider a berni egyetem teológiai karának újszövetségi professzora. A tanulmány szövege Magyarországon hangzott el 1994-ben. Első megjelenés: *Theologiai Szemle* 1995, 259-263.